

De onfortuinlijke

meulenhoff.nl

ARIEL MAGNUS

De onfortuinlijke

ROMAN

Vertaling uit het Spaans
door Eugenie Schoolderman
en Arie van der Wal

MEULENHOF

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertalers en de uitgeverij ontvingen een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Esta obra ha sido publicada con una subvención del Ministerio de Cultura y Deporte de España.

ISBN 978-90-290-9424-5

ISBN 978-94-023-1558-5 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *El desafortunado*

Omslagontwerp en -beeld: DPS Design & Prepress Studio

Auteursfoto: © Maximiliano Luna / Télam

Afbeelding pagina 37: © E.O. Plauen

Afbeelding pagina 73: © Album

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2020 Ariel Magnus

© 2021 Nederlandse vertaling Eugenie Schoolderman,
Arie van der Wal en Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

This edition is published by arrangement with Literarische Agentur Michael Gaeb, Berlin, in conjunction with Marianne Schönbach Literary Agency, Amsterdam. All rights reserved.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Als de ondergeschikte, degene die bevelen krijgt, een goede regering treft, heeft hij geluk gehad; als hij een slechte regering treft, heeft hij pech gehad. Ik heb geen geluk gehad.

ADOLF EICHMANN,
Götzen

Als u verbaasd bent dat u zelfs voor iemand als Eichmann medelijden voelt, probeert u dit dan niet te onderdrukken, want het is precies dit wat ons van hem onderscheidt.

BETTINA STANGNETH,
Eichmann hinter den Spiegeln

Inhoud

IV	Bloemen voor Vera	9
IV B	Vader en zoon	37
IV B 4	De konijnenfokker	73
IV B 4 a	Bunker Vrijheid	117
IV B 4 b	In de derde persoon	175
	<i>After office</i>	219
	Na Jeruzalem	235
	Bronnen	239

IV

Bloemen voor Vera

*Sag mir wo die Blumen sind,
wo sind sie geblieben?
Sag mir wo die Blumen sind,
was ist geschehen?*

Waarom toch zo veel pech?

Uitgerkend op de dag waarop hij zijn vrouw zou weerzien na elkaar zeven jaar lang te hebben moeten missen, waren er in de hele stad geen bloemen meer te krijgen. En omdat de vakbonden zich achter de nationale rouw hadden geschaard, lag het openbaar vervoer ook nog eens plat, verschenen er geen kranten, hadden de ziekenhuizen alle afspraken uitgesteld en werd het vuilnis niet opgehaald. Maar dat er helemaal geen rozen te krijgen waren, Vera's lievelingsbloemen, of bij gebrek daaraan fresia's, jasmijntakken of een armzalig bosje anjers, dat was onder deze omstandigheden pas echt een ramp.

'Maar als u bloemen hier, en bloemen er niet zijn, waarom u dan hier?' schoot Ricardo Klement uit zijn slof tegen de laatste bloemist die hij had gevonden, op twintig blokken van zijn hotel.

‘We hopen dat er nog binnenkomen uit Chili,’ reageerde de bloemist zo opgewonden dat het ergerlijk was; waarschijnlijk was het voor het eerst in zijn leven dat hij nee moest verkopen om tien uur ’s ochtends op een regenachtige, winterse maandag, ook nog eens de minst voor de hand liggende dag om bloemen voor iemand te kopen. ‘Onze Evita is overleden, en de mensen hebben de hele boel leeggekocht om haar eer te bewijzen.’

‘*Verfluchte Schlampe!*’ mompelde Klement, al zijn frustratie afreagerend, en hij trapte zijn sigaret uit op de grond om maar niets anders te vertrappen.

De man met de groene regenjas en de handen vol tuinaarde hoefde geen Duits te kennen om te begrijpen dat wat die heer met de schelle, moeilijk verstaanbare stem had gezegd, een grove verwensing was, al had hij niet kunnen bevroeden dat die gericht was aan het adres van de Spiritueel Leider van de Natie, die eergisteravond was overleden aan kanker in haar (nooit gebruikte) baarmoeder. Aangezien voor hem iemand die vooralsnog niets kocht nog steeds een klant was, beperkte hij zich ertoe strak te kijken, een begrafenisgezicht te trekken, en concentreerde hij zich weer op de roestige schaar waarmee hij krullen had staan maken in de gekleurde linten voor de buitenlandse bloemstukken.

Klement had geen tijd om op de lading te wachten die van de andere kant van de Andes moest komen. Waarschijnlijk had het schip met zijn vrouw al aange-meerd, en hij wilde in het hotel zijn als ze gebracht werd door de mensen die haar zouden ophalen. Het liefst was hij persoonlijk naar de haven gegaan en had hij de enorme dokken weer bezocht waar hij zelf twee jaar

daarvoor met amper vijfhonderd Argentijnse peso op zak aan land was gegaan, om zijn eerste verbijsterde en verwachtingsvolle blik van toen terug te zien in die van zijn vrouw. Zijn aanwezigheid daar zou bovendien een signaal zijn dat ze zonder angst die gezegende grond kon betreden, waar het zo veilig was voor mannen in zijn situatie dat het moeite had gekost Klement ervan te overtuigen dat het wel eens gevaarlijk kon zijn om in het openbaar te worden gezien met die vrouw, per slot van rekening waren ze officieel gescheiden en de kans bestond dat ze werd gevolgd door vijandige agenten.

Inwendig kokend van woede zette hij er flink de pas in met zijn kromme benen, zijn vuisten diep weggestopt in de zakken vol gaten van zijn overjas, zijn bovenlichaam vooroverhellend en zijn ogen strak op de trottoirtegels gericht, waarin qua vorm en kleur geen enkel patroon leek te ontdekken. Om tot bedaren te komen begon hij zijn stappen te tellen en stelde hij weer eens vast dat wat ze hier een 'blok' noemden er van hoek tot hoek honderd waren. De ligging en de afmeting van alle dingen in de stad leken van dat begrip en van het eveneens gebruikte *manzana* af te hangen, vandaar ook dat ze tot zijn eerste woorden in de landstaal hadden behoord. *Manzana* betekent ook appel, en dat de gekozen term om een betonnen vierkant aan te duiden zijn lievelingsvrucht was (vooral in de vorm van wijn, de heerlijke *Apfelwein*), kon alleen maar een goed voorteken zijn, wat nog eens werd bevestigd toen hij een Argentijnse appel proefde. Daarom had hij een paar kilo meegenomen uit Tucumán, want hij wilde dat dat het eerste was wat de nieuwe inwoners van het land zouden proeven. Waarom was het toen niet bij hem opgekomen om ook wat bloemen mee te nemen?

Wist hij soms niet dat die provincie de Tuin van de Republiek werd genoemd?

Opnieuw be kroop Klement dat oude gevoel van mislukking dat hem al als een erfzonde van eigen makelij achtervolgde voordat hij enige levenservaring had opgedaan. Maar dit had hij onmogelijk kunnen voorzien! probeerde hij het voor zichzelf goed te praten. Feit is echter dat hij voordat hij in de trein stapte al had gehoord dat Evita was overleden, en hij was inmiddels lang genoeg in het land om te weten dat alles wat er rond die vrouw gebeurde altijd overdreven en buitenproportioneel was. Toen hij op station Retiro uitstapte en naar zijn hotel ging, samen met de mensen die nu zijn vrouw voor hem ophaalden, dezelfde *Kameraden* die hem indertijd hadden verwelkomd, had Klement de eindeloze rij mensen kunnen zien; de Argentijnen noemden dat een 'indianenrij', die altijd belachelijk precies werd gevormd zodra er meer dan drie personen op dezelfde plek waren. Blokken en blokken, manzanas en manzanas van rouwende mensen om de Vaandeldraagster van de Armen de laatste groet te brengen, iedere man en iedere vrouw met een eigen bos bloemen, terwijl ze zichzelf met de krant waarin ze keer op keer het bericht hadden gelezen tegen de overtrekkende regenbuien beschermden. Wat de meeste indruk op Klement had gemaakt was het grote aantal militairen dat die slingerende openluchtwake bewaakte. Hun ruime vilten overjas en hun zwarte rijlaarzen herinnerden hem aan zijn eigen tenue van nog niet zo heel lang geleden, dat hij graag had gedragen voor zo'n bijzondere gelegenheid als vandaag.

Wat gekalmeerd door de wandeling, of door het tellen van zijn stappen, moest hij toegeven dat zo'n

dood, al was het dan op zo'n jonge leeftijd, eigenlijk alles was waar een massaleider van kon dromen. Laat staan de vrouw van die leider. Als er iets was wat Klement bewonderde van generaal Perón, afgezien van de geestdrift die hij losmaakte bij de mensen, was het de ongedwongenheid waarmee hij dat leiderschap had gedeeld, of althans niet uitsluitend voor zichzelf had gehouden, met een vrouw, en dan ook nog eens zijn eigen vrouw. Niet dat hij, Klement, niet de hoogste achting had voor het vrouwelijk geslacht, integendeel, maar een vrouw zo'n prominente rol geven in het openbare leven, dat ging toch wel heel ver. Macht was iets wat iedere man angstvallig beschermde, zelfs tegen zijn naaste medewerkers. Zich zo met zijn vrouw profileren, bijna een stap terug doen, duidde dan ook op een gevoel van veiligheid waar geen geheime politie tegenop kon. Dat was het kenmerk van ware macht. Zelfs al zouden ze weten dat hun echtgenote op haar drieëndertigste zou sterven, nagenoeg zonder tijd om zo uit te groeien dat ze hen echt in de schaduw kon stellen, dan nog zouden weinig leiders het goed hebben gevonden dat ze zo veel invloed zou krijgen op hun aanhangers.

Met een zweem van verbittering vroeg hij zich af of dat het niet was geweest wat de leider van zijn eigen volk had gemist, wiens vrouw ook Eva heette en die net zo jong kinderloos was overleden. Deze paradoxale overeenkomsten (zou de Argentijnse Eva één tweeëndertigste Joods bloed hebben gehad, net zoals hij bij de andere ontdekt had?) benadrukten alleen nog maar de overduidelijke verschillen tussen de geblondeerde actrice die eerst de generaal had veroverd en vervolgens een heel land en de van zichzelf blonde

huisvrouw, die leek te zijn geboren in de bunker waar ze ook stierf. En het verschil tussen beide echtgenoten als het om hun wederhelft ging, was al niet minder groot: de ene had haar tot aan haar dood verborgen gehouden, de andere had haar vanaf het eerste moment getoond. Klement kon niet zeggen wat de *Führer* erbij had kunnen winnen als hij die andere Eva aan zijn zijde had gehad. Maar gegeven het feit dat hij later alles had verloren, was het misschien niet eens zo'n slechte vraag. Wie weet had ze hem met haar charmes ongewild afgehouden van het idiote idee om Rusland binnen te vallen.

Op een hoek stopte hij even om nog een Condal op te steken, inmiddels aangekomen in dat deel van de stad dat hem toen hij net voet aan wal had gezet, in een natte winter zoals nu, erg had doen denken aan het centrum van Wenen, Berlijn of Parijs. Buiten die en andere Europese steden had hij er tot dan toe alleen enkele in het Nabije Oosten gekend, waar hij vóór de oorlog door was gekomen op zijn mislukte reis, bedoeld om zich te verdiepen in de zionistische beweging. Net als Mozes was hem de toegang tot het Beloofde Land geweigerd, waar hij een ontmoeting had gepland met de grootmoefiti van Jeruzalem, al zou dat hem er in de toekomst niet van weerhouden op te scheppen over diens vriendschap. Vandaar dat hij in dit verre westen iets soortgelijks verwachtte, alleen dan zonder mensen in tunieken en zonder moskeeën met glimmende koepels, maar wel met dezelfde schamele bebouwing langs de overwegend onverharde, door vele blote voeten betreden wegen. En hoewel hij dat vooroordeel later, toen hij naar een plattelandsstreek in het noordwesten verhuisde, ruim-

schoots bevestigd kreeg, kon hij er telkens wanneer hij in Buenos Aires was maar niet aan wennen om aan deze kant van de aardbol een stad te zien waarvan het oude centrum met al zijn weelde zelfs aan de andere kant van de wereld zou zijn opgevallen. Weliswaar stonden er tussen de negentiende-eeuwse, voor een groot deel verkleurde en zelfs afgebladderde gevels plompe, gruwelijk lelijke moderne gebouwen, en lag er aan weerszijden van het plaveisel een ongewone hoeveelheid afval, vooral ongewoon omdat het er echt altijd lag, alsof de straatvegers het erom deden met hun nonchalante geveeg; en inderdaad waren er achter het verzorgde voorkomen van de voorbijgangers, die hun pantalon bijna net zo dikwijls in de vouw streken als ze met een hand door hun haar gingen, maar al te vaak tekenen te zien dat het niet lang meer zou duren voordat die kledingstukken onverstelbaar zouden gaan rafelen, niets van dat alles ontging Klement nu, maar desondanks was Buenos Aires, met zijn bioscopen, theaters en luxueuze winkels, voor hem nog steeds die Europese stad, net als bij zijn eerste indruk, toen hij in allerijl vanuit de haven naar een pension ver van het centrum werd gebracht en het leek alsof hij nog altijd op het continent was waar hij zich niet meer moest laten zien. Toen hij die eerste nacht ging slapen, had hij het gevoel dat het een droom was geweest, een droom gemaakt van de puinbrokken van de nachtmerrie die hij had achtergelaten: voor elke steen die aan de andere kant was gevallen door een geallieerde bom, waren er hier overal andere in het wilde weg als paddenstoelen uit de grond geschoten. Toen hij de volgende dag wakker werd, was Argentinië voor hem niet langer een laatste toevluchtsoord,

de laatste plek op aarde waar hij naartoe had weten te vluchten om zijn vrijheid te behouden en misschien wel het vege lijf te redden, maar een tweede thuis, een vervolg op zijn eerste, vanaf het begin van het debacle architectonisch voorbestemd om de verliezers op te vangen.

Hij was de welluidende naam van dat bijna antarctische land voor het eerst tegengekomen toen hij in het kader van zijn studie Hebreeuws *De Jodenstaat* van de Oostenrijker Theodor Herzl moest lezen en samenvatten, als introductie op zijn nieuwe betrekking op het kantoor van Joodse zaken van de gloednieuwe nationaalsocialistische regering. In die bijbel van het zionisme stelde de politieke vader van deze beweging Argentinië voor als alternatief voor het geval de terugkeer naar Eretz Israel onuitvoerbaar zou blijken, waarbij hij benadrukte dat het een van de rijkste landen op aarde was, qua oppervlakte even omvangrijk als het inwonertal gering was. Lang voordat hij op het idee kwam om de Joden naar de Franse kolonie Madagaskar te sturen of ze in Nisko in Polen te concentreren, had de toenmalige *Untersturmführer* teruggedacht aan Herzl en aan de mogelijkheid om die droom te verwezenlijken, niet zozeer in de praktijk (zijn expertise lag op het gebied van treinen, niet op dat van de scheepvaart) als wel in theorie. Maar hij genoot zo van de fantasie dat zijn inbreng hem een ‘snoepje’ zou opleveren, zoals hij de rangonderscheidingstekens van de ss noemde, dat het plan diep vanbinnen alweer op de achtergrond en ten slotte in de vergetelheid was geraakt, net als later het Poolse en Afrikaanse idee. Als je erover nadacht was het wel grappig dat dit plaatsvervangende beloofde land uiteindelijk niet de oplos-

sing was voor het Joodse vraagstuk, maar voor het probleem dat hij zelf had gecreëerd in zijn poging om dat op te lossen.

Hij kwam aan bij hotel Majestic aan de Avenida de Mayo, dat hij had gekozen omdat het hem deed denken aan het Majestic in Boedapest, waar hij de ruil had georganiseerd (had proberen te organiseren) van een miljoen Hongaarse Joden tegen tienduizend vrachtwagens. Hij liep door de lobby waar sinds de vorige dag een geïmproviseerd altaar was opgericht voor de Dame van de Hoop, zoals de overledene ook wel bekendstond, en drukte op de knop naast de zwarte smeedijzeren tralies. Tegelijk met de liftcabine, maar dan aanzienlijk sneller, daalde er van bovenaf een ingeving op Klement neer. Hij draaide zich om, liep terug naar het tegen een goud omlijste wandspiegel geplaatste tafeltje met de foto en de vaas en ging er pontificaal voor staan om zijn stropdas goed te doen en het weinige haar dat hij nog had vanuit het midden van zijn lange schedel naar achteren te strijken. Hij zette zijn hoed weer op en bleef vervolgens even kijken naar zijn grijzende snor die de aangeboren asymmetrie verbloemde van zijn ingevallen gezicht, waaruit bijna als implantaten zijn neus en oren staken: de geprononceerde neus, louter neusgaten uitlopend op een kleine gespleten kin, en de zeiloren, als van een Jood, zoals zijn oude kameraden achter zijn rug ook wel hadden opgemerkt, waarbij ze onderschatten hoe sterk zijn gehoor was.

De lift was er, en na een snelle beweging en een zijdelingse blik naar de receptie, waar een jongeman in livrei het register zat bij te werken, werden de bloemen voor Eva bloemen voor Vera.

Klement kwam klaar in zijn vrouw, een zaadlozing die eerder een recht leek op te eisen dan dat ze een uiting was van genot, in de hoop daarmee de schrik weg te krijgen die op haar gezicht te lezen stond toen ze zag wat een oude man hij was geworden, en hij ging gauw naar de badkamer voordat zijn geslachtsdeel weer slap werd en zich terugtrok achter de voorhuid, waardoor hij hem niet zo grondig zou kunnen wassen als hij altijd deed wanneer hij met een vrouw was geweest, zelfs als ze zijn eigen vrouw was. Voor veel meer plichtplegingen hadden ze trouwens ook geen tijd, want de kinderen konden ieder moment terugkomen na iets te hebben gekocht van de honderd peso die ze van oom Ricardo als *welkomst-Taschengeld* hadden gekregen.

Ze waren ontzettend groot, onherkenbaar, vooral Klaus, de oudste, die met zijn zestien jaar wel de nieuwe echtgenoot van zijn moeder leek, te oordelen naar de argwaan waarmee hij naar de man keek die zij aan hen voorstelde als hun *Onkel*, een argwaan die nauwelijks werd weggenomen door het gulle biljet dat zijn oom hem toevertrouwde samen met de appels die hij kon uitdelen aan zijn broers tijdens hun wandeling door de nieuwe stad. De twee die na hem kwamen, Horst en Dieter, hadden hun nieuwe oom niet dat ietwat vijandige gevoel gegeven, doordat ze het veel te druk hadden met de koeienbotjes die ze hadden gekregen toen ze werden opgehaald in de haven en waarmee ze op de hotelkamervloer precies zo waren gaan spelen als Klement inheemse kinderen had zien doen, alsof de regels niet bij een bepaald spel hoorden of bij een specifieke gemeenschap, maar bij de jeugd in het algemeen. De laatste keer dat hij hen gezien had waren ze vijf en drie, dus ze konden zonder dat hij er erg in

had net zo goed zijn vervangen door andere kinderen, zoals in films waarin verschillende acteurs een en dezelfde persoon spelen naargelang zijn leeftijd.

Veronika daarentegen, zijn geliefde Vera, was nog steeds dezelfde: haar gezicht was nog even rond, haar haar nog even zwart, haar ogen nog even blauw en haar lijf nog even fors, met de ledematen nog even stevig en de billen nog even smijdig. Op hun intiemste momenten noemde Klement haar wel eens Vulpius, ter ere van de vrouw van Johann Wolfgang von Goethe, vermaard om haar rondingen en haar nonchalante boerse voorkomen, waar hij de voorkeur aan gaf boven de rossige, langbenige slankheid van de typisch Arische vrouw. Voor hem was het nooit een probleem geweest dat zijn vrouw uit een boerenfamilie kwam, maar wel dat ze katholiek was en dat ze alleen instemde met een kerkelijk huwelijk, iets wat niet bepaald gewaardeerd werd door zijn kameraden bij de Partij, die allemaal deïst waren, zoals de Führer verlangde. Later meldde hij dat ook Vera zich had bekeerd tot die door Hitler gepromote nationaalsocialistische religie, maar de wens was de vader van de gedachte. Vera hield net zo vast aan haar geloof als in het begin, zelfs zozeer dat het eerste wat ze had gedaan toen ze alleen waren op hun hotelkamer was hem vragen met haar te knielen, om te bidden uit dank voor hun weerzien. Zo, op hun knieën op het tapijt, net als toen ze jong waren, met zijn gezicht in Vera's nek gedrukt als in een hoofdkussen, haar diepste geur opsnuivend, die geur van hooi en gemalen amandelen, zo had Klement haar genomen, ook om even duidelijk te maken dat niet God maar hij de boottickets had betaald van wat hij gespaard had in die twee jaar werken in dit land.

Inmiddels aangekleed vertelde hij zijn vrouw vanaf de drempel van de badkamer lichtelijk euforisch over iets toevalligs wat hij net had ontdekt. In het Rode Kruispaspoort dat hij had laten maken zodat hij naar Argentinië kon emigreren, had hij niet alleen zijn naam en geboorteplaats (en godsdienst, burgerlijke staat en beroep) veranderd, maar ook zijn geboortedatum verschoven van 1906 naar 1913. Niet één gegeven van zijn nieuwe identiteit mocht ook maar in de buurt komen van zijn oude, die hij wilde verbergen, zo was hem aangeraden, maar hij wist niet precies waarom hij dat jaartal had gekozen en niet een ander. Het verschil kwam bijna overeen met de tijd die hij in zijn geboorteplaats Solingen had doorgebracht voordat het gezin verhuisde naar Linz in Oostenrijk, het vaderland dat hij enkele decennia daarna weer zou ruilen voor Duitsland, dit keer om zich aan te sluiten bij de aanhangers van de Nieuwe Orde. Maar als die keuze voortkwam uit een jeugdtrauma zou die toch niet gebaseerd moeten zijn geweest op die emigratie – hoeveel problemen daar ook uit ontstonden waardoor hij later zijn school niet kon afmaken –, maar terug te voeren moeten zijn op het feit dat Klement negen was toen zijn moeder overleed, het echte vóór en na van zijn kindertijd. Hoe het ook zij, de keuze bleek wel goed geweest nu het kleine mysterie werd opgelost door de tijd zelf: die zeven jaar verschil voorspelde de zeven jaar dat ze elkaar hadden moeten missen, zodat hij bij het weerzien met zijn vrouw, precies op dit moment, nog steeds even oud was als toen hij haar zijn laatste kus had gegeven.

‘Is het niet geweldig, *Schatzi*?’

‘Mag ik ook even in de badkamer?’

Klement stak een Gloria op uit het pakje dat zijn vrouw voor hem had meegebracht en ontdekte met geamuseerde verbazing dat zelfs de naam van zijn favoriete merk Duitse sigaretten hem een toekomst in het Spaans voorspelde (toen hij jong was zou hij hebben gezworen dat het een Angelsaksisch woord was); ondanks de kou zette hij de ramen wijd open om elk spoor van de geur van seks te verdrijven. Hij werd altijd een beetje weemoedig van numerieke toevalligheden, zoals de omringende wereld nog onbeduidender lijkt nadat je getuige bent geweest van een klein wonder. Leunend op de vensterbank liet hij zijn blik over het natte asfalt glijden, dat doorsneden werd door hoge bomen en oude lantaarnpalen, het zou zo een beeld uit zijn eigen land kunnen zijn, zelfs zonder de vlaggen met het hakenkruis, want die hingen daar ook niet meer.

Aan het eind van de avenida doemde tussen de uitgedunde platanen het imposante gebouw van het Congres op, waarvan de brede bordestrappen helemaal vol lagen met rouwkransen. Opeens schoot hem de toespraak te binnen die Evita het jaar daarvoor op 17 oktober had gehouden, de eerste live-uitzending van de Argentijnse televisie, en die hij had gevolgd op een toestel van binnenlandse makelij dat buiten was gezet voor het gouvernementsgebouw van Tucumán. 'Als dit volk me mijn leven vraagt, zou ik het zingend geven,' had de first lady gezegd, of dat was wat ze Klement vertelden dat ze gezegd had, want met zijn Spaans kwam hij nog steeds niet veel verder dan de dagelijkse boodschappen. Evita's uitspraak deed hem natuurlijk denken aan zijn eigen grootse uitspraak, dat hij lachend in het graf zou springen in de wetenschap

dat er al vijf miljoen Joden in waren verdwenen. Daardoor had Klement waarachtig even het gevoel dat hij daar zelf op dat balkon stond, met al die mensen die zijn woorden toejuichten, die enthousiaste menigten die zo leken op en tegelijkertijd zo anders waren dan zijn eigen mensen: aan de ene kant orde, aan de andere kant chaos; aan de ene kant de bruinhemden, en aan de andere kant de ‘hemdlozen’.

Op 17 oktober, een datum die zo veel scheen te betekenen voor de Argentijnen, was exact tien jaar daarvoor in Berlijn een begin gemaakt met de deportatie van de Joden uit die stad. Het was de belangrijkste operatie waarover Klement tot dan toe de leiding had gehad, omdat deze zich afspeelde in het hart van het Rijk, dat zo snel mogelijk *judenrein* moest worden, gezuiverd van Joden, vandaar dat hij zich die datum bijna als een nationale dag herinnerde. En wie weet zou het dat nu ook geweest zijn als ze hem zijn werk hadden laten afmaken, en was het dan niet een leeg vakje op de kalender dat werd ingevuld door een bewind van het andere kamp. Verbitterd bedacht hij dat het plan was geweest dat het Rijk duizend jaar zou duren, maar ze hadden zich nog niet eens een datum weten toe te eigenen.

Hij gooide zijn sigaret naar buiten, snoof de combinatie van levend en verbrand hout die in de lucht hing op en deed de ramen weer dicht. Stiekem keek hij op zijn vergulde horloge, het enige sieraad dat hij bezat, niet om mee te pronken maar als eventueel ruilmiddel, een voorzorgsmaatregel die hij had geleerd van de Joden die illegaal emigreerden door grenswachten om te kopen. Het was echter nog te vroeg voor de lunch, dat wil zeggen: om al een glas

wijn te mogen nemen. Vera kwam de badkamer uit en vroeg waar die tweede, wat lagere toiletpot met net zulke kranen als op de wastafel voor diende, waarop haar man uitlegde dat het een Franse uitvinding was, had hij haar er niet een keer over verteld na een van zijn reizen naar Parijs? Veel dingen hier deden denken aan Frankrijk, van het taalgebruik van de intellectuelen tot de baguettes en een soort kleinere en steviger croissants die ze halvemantje, *Halbmond*, noemden. Was dat niet poëtisch? Maar hoe dan ook, waar ze naartoe gingen hadden ze niet zulke verfijnde dingen, niet als het om eten ging, maar zeker ook niet wat betreft badkamermeubilair. Zonder haar ongerust te willen maken, moest hij haar wel waarschuwen dat de levensomstandigheden in Tucumán vrij primitief waren, al zou het hun aan niets ontbreken en hadden ze elkaar, wat het belangrijkste was.

‘Is er wel een kerk?’

‘Daar valt niet aan te ontkomen.’

Klement wees naar de bijbel die zijn vrouw op de exemplaren van *Der Weg* had gelegd, het meestgelezen tijdschrift van de gemeenschap, dat zijn kameraden hem hadden geleend om iets te doen te hebben tijdens het wachten. Het was het eerste voorwerp dat ze had uitgepakt toen ze in de kamer kwamen, en dat ze in haar handen hield tijdens het bidden (of ze het tijdens dat andere ook in haar handen had, kon hij zich niet herinneren). Het was dezelfde bijbel die haar man jaren daarvoor in een woedeaanval doormidden had gescheurd, en in plaats van hem opnieuw te laten inbinden gebruikte Vera hem nog altijd zo, alleen wel bijeengehouden door een rood leren riempje met een verzilverde gesp. Het was niet de eerste bijbel die de

man aan wie ze in een kerk eeuwige liefde had gezworen kapot had gemaakt. Haar vorige, die ze nog had uit de tijd dat ze catechismusles kreeg en die ze in een paars vilten hoesje bewaarde, had Klement tijdens een eerdere woedeaanval in meerdere stukken gescheurd, om hem vervolgens tussen de kolen in de tegelkachel te gooien, waar hij nog uren had liggen knetteren. Hij was het beu dat ze bij elke ruzie dat boek aanhaalde alsof het het woord van de Führer was, en het ergerde hem dat iedere willekeurige geestelijke meer invloed op haar had dan haar eigen man. Nadat ze een inzinking te boven was gekomen van nog overdrevenere proporties dan haar vroomheid, was Vera dagen later opeens verschenen met een nieuwe bijbel, al was die eigenlijk oud en bovendien niet van haar. Het was de bijbel die Klement op zijn zestiende van zijn stiefmoeder had gekregen toen hij op bevel van zijn vader in een mijn moest gaan werken. In de dagen dat hij vrij was had hij het boek der boeken gelezen, met rood of blauw de passages onderstrepend die hem het meest interesseerden, in feite alleen de veldslagen in het Oude Testament. Die grote bloedbaden waarbij zelfs de schapen het leven lieten en hele steden met de grond gelijkgemaakt werden, zetten zijn tienerverbeelding, toch al geprikkeld door wat hij had meegekregen van de Grote Oorlog, in vuur en vlam. Klement herinnerde zich niet dat hij dat handboek voor vernietigingscampagnes nog had, en het was een slimme zet geweest van zijn vrouw om het te redden, ook al zou dit exemplaar een tijd later evenmin onbeschadigd blijven. Dat hij het bij zijn tweede antibijbelaanval uiteindelijk niet helemaal had verscheurd en verbrand, was omdat hij zijn echtgenote niet nog eens zo ongelukkig wilde